שאין כל דקל ודקל שבבבל שאין סום של פרסיים נקשר בו ואין לך כל ארון וארון שבארץ ישראל שאין סום מדי אוכל בו תבן א)אמר רב אין בן דוד בא עד שתתפשט המלכות ב) ג)על ישראל תשעה חדשים שנאמר [1]לכן יתנם עד עת יולדה ילדה ויתר אחיו ישובון על בני ישראל אמר עולא ייתי ולא איחמיניה וכן אמר ד)[רבה] ייתי ולא איחמיניה רב יוסף אמר ייתי ואזכי דאיתיב בטולא דכופיתא דחמריה אמר ליה אביי (לרבא) ה)[לרבה] מאי טעמא אילימא משום חבלו של משיח והתניא שאלו תלמידיו את רבי אלעזר מה יעשה אדם וינצל מחבלו של משיח יעסוק בתורה ובגמילות חסדים ומר הא תורה והא גמילות חסדים אמר [ליה] שמא יגרום החטא כדר' יעקב בר אידי ו)דר' יעקב בר אידי רמי כתיב [2]הנה אנכי עמך ושמרתיך בכל אשר תלך וכתיב [3]ויירא יעקב מאד וייצר לו שהיה מתיירא שמא ז)יגרום החטא כדתניא [4]עד יעבור עמך ה' זו ביאה ראשונה עד יעבור עם זו קנית זו ביאה שניה אמור מעתה ראויים היו ישראל לעשות להם נס בביאה שניה כביאה ראשונה אלא שגרם החטא וכן אמר ר' יוחנן ייתי ולא איחמיניה א"ל ריש לקיש מ"ט אילימא משום דכתיב [5]כאשר ינוס איש מפני הארי ופגעו הדוב [ובא הבית] וסמך ידו אל הקיר ונשכו נחש בא ואראך דוגמתו בעולם הזה בזמן שאדם יוצא לשדה ופגע בו סנטר דומה כמי שפגע בו ארי נכנס לעיר פגע בו גבאי דומה כמי שפגעו דוב נכנס לביתו ומצא בניו ובנותיו מוטלין ברעב דומה כמי שנשכו נחש אלא משום דכתיב [6]שאלו נא וראו אם ילד זכר מדוע ראיתי כל גבר ידיו על חלציו כיולדה ונהפכו כל פנים לירקון מאי ראיתי כל גבר אמר רבא בר יצחק אמר רב מי שכל גבורה שלו ומאי ונהפכו כל פנים לירקון אמר רבי יוחנן פמליא של מעלה ופמליא של מטה בשעה שאמר הקב"ה הללו מעשה ידי והללו מעשה ידי היאך אאבד אלו מפני אלו אמר רב פפא היינו דאמרי אינשי רהיט ונפל תורא ואזיל ושדי ליה סוסיא באורייה אמר רב גידל אמר רב עתידין ישראל דאכלי שני משיח אמר רב יוסף פשיטא ואלא מאן אכיל להו חילק ובילק אכלי להו לאפוקי ח)מדרבי הילל דאמר אין משיח לישראל שכבר אכלוהו בימי חזקיה אמר רב לא אברי עלמא אלא לדוד ושמואל אמר למשה ורבי יוחנן אמר למשיח מה שמו דבי רבי שילא אמרי שילה שמו שנאמר [7]עד כי יבא שילה דבי רבי ינאי אמרי ינון שמו שנאמר [8]יהי שמו לעולם לפני שמש ינון שמו דבי רבי חנינה אמר חנינה שמו שנאמר [9]אשר לא אתן לכם חנינה ויש אומרים מנחם בן חזקיה שמו שנאמר [10]כי רחק ממני מנחם משיב נפשי ורבנן אמרי חיוורא דבי רבי שמו שנאמר [11]אכן חליינו הוא נשא ומכאובינו סבלם ואנחנו חשבנוהו נגוע מוכה אלהים ומעונה אמר רב נחמן אי מן חייא הוא כגון אנא שנאמר [12]והיה אדירו ממנו ומושלו מקרבו יצא אמר רב אי מן חייא הוא כגון רבינו הקדוש אי מן מתיא הוא כגון דניאל איש חמודות אמר רב יהודה אמר רב עתיד הקדוש ברוך הוא להעמיד להם דוד אחר שנאמר [13]ועבדו את ה' אלהיהם ואת דוד מלכם אשר אקים להם הקים לא נאמר אלא אקים א"ל רב פפא לאביי והכתיב [14]ודוד עבדי נשיא להם לעולם כגון קיסר ופלגי קיסר דרש רבי שמלאי מאי דכתיב [15]הוי המתאוים את יום ה' למה זה לכם יום ה' הוא חשך ולא אור משל לתרנגול ועטלף שהיו מצפין לאור א"ל תרנגול לעטלף אני מצפה לאורה שאורה שלי היא ואתה למה לך אורה

והיינו

שאין סום מדי אוכל בו תבן. שמוציאין הארונות חוץ לקרקע ועושין מהן אבוסים במלחמת גוג ומגוג: **שאין כל דקל וכו'.** כלומר עתידין פרס ומדי לבא על בבל וללכדה ונתמלאה כל ארץ בבל חיילות פרסיים וסוסיהם ומשם באים לא"י ולוכדים אותה: **עד שתפשוט מלכות** ט) **על ישראל ט' חדשים שנאמר לכן יתנם לישראל עד עת יולדה ילדה.** היינו ט' חדשים כדמתרגמינן בכן יתמסרון כעידן דילדתא למילד וכתיב (מיכה ה) ועמד ורעה בעוז ה' וגו' וישבו כי עתה יגדל ומתרגמינן ויתיבון מביני גלוותהון: **על בני ישראל.** היינו כל העולם שישראל מפוזרים בו: **ייתי.** משיח ולא אחמיניה: **בטולא דכופיתא דחמריה.** בצל הרעי של חמורו כלומר אפילו בכך אני רוצה ובלבד שאראנו: **כופיתא.** רעי כמו רמא כופתא וסכר ירדנא בבבא בתרא (ד' עג:): **מאי טעמא.** אמר לא אחמיניה: **חבלו של משיח.** גורלו ולקמן בעי מאי היא. ל"א חבלו פחדים וחבלים שיהיו בימיו מחיל העובדי כוכבים: **לעשות להם נס.** לעלות בזרוע על כרחם של מלכי פרס: **בביאה שניה.** בימי עזרא כביאה ראשונה בימי יהושע מדהקישן הכתוב: **מאי טעמא.** איזו צרה באה בארץ בימיו שאתה אומר לא אחמיניה: **סנטר.** מפרש בב"ב (דף סח.) בר מחוזנייתא שיודע מיצרי השדות וגבוליהן עד כאן של פלוני מכאן ואילך של פלוני ובידו לרבות לאחד ולמעט לאחר וכשפוגעו אותו סנטר רוצה למדוד שדותיו לקצר מיצרי השדות ודומה כמי שפגע בו ארי: **גבאי.** גובה מס המלך: **מי שכל הגבורה שלו.** הקב"ה מצטער בעצמו כיולדה ואומר בשעה שמעביר העובדי כוכבים מפני ישראל היאך אאביד אלו מפני אלו: **פמליא של מעלה ושל מטה.** מלאכים וישראל: **אפילו הגרים** לא גרסינן: **רהיט ונפיל תורא ואזיל ושדי סוסיא באורייה.** כשרץ השור ונפל מעמידין סוס במקומו באבוסו מה שלא היה רוצה לעשות קודם מפלתו של שור שהיה חביב עליו שורו ביותר וכשמתרפא השור היום או למחר ממפלתו קשה לו להוציא סוסו מפני השור לאחר שהעמידו שם כך הקב"ה כיון שראה מפלתן של ישראל נותן גדולתו לעובדי כוכבים וכשחוזרים ישראל בתשובה ונגאלין קשה לו לאבד עובדי כוכבים מפני ישראל: **אורייה.** כמו (מלכים א ה) ארוות סוסים: **דאכלי שני משיח.** שובע שיהיה באותן הימים לישראל יהיה: **אלא חילק ובילק אכלי להו.** כך היו רגילין לומר כאדם שאומר וכי שדים ושדות יאכלוהו. ובמסכת חולין (דף יט.) לא חילק ידענא ולא בילק ידענא ולי נראה דמשמעות לשון חילק ובילק לשון חורבה כמו בוקה ומבוקה ומבולקה (נחום ב) ואמרינן בחולין (שם) לא חילק דרבנן דמצריכין לחלק הסימן שמצריכין לחלק כל הטבעת ולשייר על פני כולו ולא בילק לרבי יוסי שמחריב הסימן שחותך קצת בתוך הטבעת והשאר חוץ לטבעת ונראה למורי דאין לו משמעות לא הכא ולא התם. ל"א חילק ובילק ב' דייני סדום שהיו שמותיהן כך: **אין משיח לישראל.** שחזקיה היה משיח ועליו נאמרו כל הנבואות אצמיח קרן לבית ישראל ועמד ורעה בעוז ה' י): **אלא לדוד.** בזכות דוד שהיה עתיד לומר כמה שירות ותושבחות: **למשה.** בשביל משה שהיה עתיד לקבל את התורה: **מה שמו.** של משיח: **ינון שמו.** כמו ינאי. כל אחד היה דורש אחר שמו: **לפני שמש.** עד שלא נברא היה שמו ינון והיינו אחד כ) מז' דברים שעלו במחשבה ליבראות: **ולא אתן להם חנינה.** עדיין לא יבא משיח: **מנחם.** בן חזקיה: **חיוורא דבי רבי.** מצורע של בית רבי: **אי מן חייא הוא כגון רבינו הקדוש.** אם משיח מאותן שחיים עכשיו ודאי היינו רבינו הקדוש דסובל תחלואים וחסיד גמור הוה כדאמרינן בבבא מציעא (דף פה.) ואם היה מאותן שמתו כבר היה דניאל איש חמודות שנדון ביסורין בגוב אריות וחסיד גמור היה והאי כגון לאו דווקא. ל"א כגון רבינו הקדוש כלומר אם יש דוגמתו בחיים היינו רבינו הקדוש ואם דוגמא הוא למתים היינו כגון דניאל איש חמודות: **דוד אחר.** שעתיד למלוך עליהם: **אקים הקים לא נאמר אלא אקים:** **כגון קיסר ופלגי קיסר.** מלך ושני לו כן דוד החדש מלך כדכתיב ודוד מלכם אשר אקים ודוד המלך שני לו כדכתיב נשיא להם ולא כתוב מלך: **עטלף.** קלב"א שורי"ץ בלע"ז ואין לה עינים: **שאורה שלי הוא.** שיש לי עינים לראות ונמצאתי נהנית בה כך ישראל מצפין לגאולה שיום ה' יהיה להם אור אבל העובדי כוכבים למה מקוים אותו הרי הוא להם חשך ולא אור:

ה"ג

תורה אור

1. לָכֵן יִתְּנֵם עַד עֵת יוֹלֵדָה יָלָדָה וְיֶתֶר אֶחָיו יְשׁוּבוּן עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: מיכה ה ב
2. וְהִנֵּה אָנֹכִי עִמָּךְ וּשְׁמַרְתִּיךָ בְּכֹל אֲשֶׁר תֵּלֵךְ וַהֲשִׁבֹתִיךָ אֶל הָאֲדָמָה הַזֹּאת כִּי לֹא אֶעֱזָבְךָ עַד אֲשֶׁר אִם עָשִׂיתִי אֵת אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי לָךְ: בראשית כח טו
3. וַיִּירָא יַעֲקֹב מְאֹד וַיֵּצֶר לוֹ וַיַּחַץ אֶת הָעָם אֲשֶׁר אִתּוֹ וְאֶת הַצֹּאן וְאֶת הַבָּקָר וְהַגְּמַלִּים לִשְׁנֵי מַחֲנוֹת: בראשית לב ח
4. תִּפֹּל עֲלֵיהֶם אֵימָתָה וָפַחַד בִּגְדֹל זְרוֹעֲךָ יִדְּמוּ כָּאָבֶן עַד יַעֲבֹר עַמְּךָ יְיָ עַד יַעֲבֹר עַם זוּ קָנִיתָ: שמות טו טז
5. כַּאֲשֶׁר יָנוּס אִישׁ מִפְּנֵי הָאֲרִי וּפְגָעוֹ הַדֹּב וּבָא הַבַּיִת וְסָמַךְ יָדוֹ עַל הַקִּיר וּנְשָׁכוֹ הַנָּחָשׁ: עמוס ה יט
6. שַׁאֲלוּ נָא וּרְאוּ אִם יֹלֵד זָכָר מַדּוּעַ רָאִיתִי כָל גֶּבֶר יָדָיו עַל חֲלָצָיו כַּיּוֹלֵדָה וְנֶהֶפְכוּ כָל פָּנִים לְיֵרָקוֹן: ירמיהו ל ו
7. לֹא יָסוּר שֵׁבֶט מִיהוּדָה וּמְחֹקֵק מִבֵּין רַגְלָיו עַד כִּי יָבֹא שִׁילֹה וְלוֹ יִקְּהַת עַמִּים: בראשית מט י
8. יְהִי שְׁמוֹ לְעוֹלָם לִפְנֵי שֶׁמֶשׁ יִנּוֹן שְׁמוֹ וְיִתְבָּרְכוּ בוֹ כָּל גּוֹיִם יְאַשְּׁרוּהוּ: תהלים עב יז
9. וְהֵטַלְתִּי אֶתְכֶם מֵעַל הָאָרֶץ הַזֹּאת עַל הָאָרֶץ אֲשֶׁר לֹא יְדַעְתֶּם אַתֶּם וַאֲבוֹתֵיכֶם וַעֲבַדְתֶּם שָׁם אֶת אֱלֹהִים אֲחֵרִים יוֹמָם וָלַיְלָה אֲשֶׁר לֹא אֶתֵּן לָכֶם חֲנִינָה: ירמיהו טז יג
10. עַל אֵלֶּה אֲנִי בוֹכִיָּה עֵינִי עֵינִי יֹרְדָה מַּיִם כִּי רָחַק מִמֶּנִּי מְנַחֵם מֵשִׁיב נַפְשִׁי הָיוּ בָנַי שׁוֹמֵמִים כִּי גָבַר אוֹיֵב: איכה א טז
11. אָכֵן חֳלָיֵנוּ הוּא נָשָׂא וּמַכְאֹבֵינוּ סְבָלָם וַאֲנַחְנוּ חֲשַׁבְנֻהוּ נָגוּעַ מֻכֵּה אֱלֹהִים וּמְעֻנֶּה: ישעיהו נג ד
12. וְהָיָה אַדִּירוֹ מִמֶּנּוּ וּמֹשְׁלוֹ מִקִּרְבּוֹ יֵצֵא וְהִקְרַבְתִּיו וְנִגַּשׁ אֵלָי כִּי מִי הוּא זֶה עָרַב אֶת לִבּוֹ לָגֶשֶׁת אֵלַי נְאֻם יְיָ: ירמיהו ל כא
13. וְעָבְדוּ אֵת יְיָ אֱלֹהֵיהֶם וְאֵת דָּוִד מַלְכָּם אֲשֶׁר אָקִים לָהֶם: ירמיהו ל ט
14. וְיָשְׁבוּ עַל הָאָרֶץ אֲשֶׁר נָתַתִּי לְעַבְדִּי לְיַעֲקֹב אֲשֶׁר יָשְׁבוּ בָהּ אֲבוֹתֵיכֶם וְיָשְׁבוּ עָלֶיהָ הֵמָּה וּבְנֵיהֶם וּבְנֵי בְנֵיהֶם עַד עוֹלָם וְדָוִד עַבְדִּי נָשִׂיא לָהֶם לְעוֹלָם: יחזקאל לז כה
15. הוֹי הַמִּתְאַוִּים אֶת יוֹם יְיָ לָמָּה זֶּה לָכֶם יוֹם יְיָ הוּא חֹשֶׁךְ וְלֹא אוֹר: עמוס ה יח

מסורת הש"ס

א) [יומא י. ע"ש], ב) [בס"א: מלכות הרשעה], ג) [שם איתא בכל העולם כולו וכן הוא גיר' תוס' בע"ז ב: ד"ה משכא וכו'], ד) בס"א, ה) [עי' תוס' ד"ה שם. ד"ה רבה ותוס' יבמות קה. ד"ה רבא], ו) ברכות ד., ז) ג"ז ברכות ד. סוטה לו., ח) [לקמן לט. וע"ש פירש"י ד"ה אין להם], ט) בס"א נוסף: הרשעה, י) [מיכה ה], כ) [פסחים נד. נדרים לט:],

לעזי רש"י

קלב"א שורי"ץ. עטלף.

מוסף רש"י

שמא יגרום החטא. שמא אחר הבטחה חטאתי, וכדתניא שהחטא גורם שאין ההבטחה מתקיימת (ברכות ד.). **ביאה ראשונה.** שבאו לארץ בימי יהושע (שם). **ביאה שניה.** כשעלו מגלות בבל בימי עזרא (שם). **ליעשות להם נס.** לבוא ביד רמה (שם) לעלות בזרוע ולא יהיו משתעבדים למלכות (סוטה לו.). **שגרם החטא.** חטאם של ישראל בימי בית ראשון ונגזר עליהם שלא יעלו אלא ברשות, כדכתיב (עזרא א) מי בכם מכל עמו (שם) ולא הלכו אלא ברשות כורש וכל ימי מלכי פרס נשתעבדו להם לכורש ולאחשורוש ולדריוש האחרון (ברכות ד.). **אין משיח לישראל.** אלא הקב"ה ימלוך בעצמו ויגאלם לבדו (לקמן צט.).

והיינו דא"ל ההוא מינא לרבי אבהו אימתי אתי משיח א"ל לכי חפי להו חשוכא להנהו אינשי א"ל מילט קא לייטת לי א"ל קרא כתיב [1]כי הנה החשך יכסה ארץ וערפל לאומים ועליך יזרח ה' וכבודו עליך יראה תניא ר' אליעזר אומר ימות המשיח ארבעים שנה שנאמר [2]ארבעים שנה אקוט בדור רבי אלעזר בן עזריה אומר שבעים שנה שנאמר [3]והיה ביום ההוא ונשכחת צור שבעים שנה כימי מלך אחד איזהו מלך מיוחד הוי אומר זה משיח רבי אומר שלשה דורות שנאמר [4]ייראוך עם שמש ולפני ירח דור דורים א)ר' הילל אומר אין להם משיח לישראל שכבר אכלוהו בימי חזקיה אמר רב יוסף שרא ליה מריה לרבי הילל חזקיה אימת הוה בבית ראשון ואילו זכריה קא מתנבי בבית שני ואמר [5]גילי מאד בת ציון הריעי בת ירושלים הנה מלכך יבא לך צדיק ונושע הוא עני ורוכב על חמור ועל עיר בן אתונות תניא אידך ר' אליעזר אומר ימות המשיח ארבעים שנה כתיב הכא [6]ויענך וירעיבך ויאכילך וכתיב התם [7]שמחנו כימות עניתנו שנות ראינו רעה רבי דוסא אומר ד' מאות שנה כתיב הכא [8]ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה וכתיב התם שמחנו כימות עניתנו רבי אומר ג' מאות וששים וחמש שנה כמנין ימות החמה שנאמר [9]כי יום נקם בלבי ושנת גאולי באה מאי יום נקם בלבי א"ר יוחנן ללבי גליתי לאבריי לא גליתי ר"ש בן לקיש אמר ללבי גליתי למלאכי השרת לא גליתי תני אבימי בריה דרבי אבהו ימות המשיח לישראל שבעת אלפים שנה שנאמר [10]ומשוש חתן על כלה (כן) ישיש עליך (ה') אלהיך אמר רב יהודה אמר שמואל ימות המשיח כמיום שנברא העולם ועד עכשיו שנאמר [11]כימי השמים על הארץ רב נחמן בר יצחק אמר כימי נח עד עכשיו שנאמר [12]כי מי נח זאת לי אשר נשבעתי ב)אמר רבי חייא בר אבא א"ר יוחנן [א]כל הנביאים כולן לא נתנבאו אלא לימות המשיח אבל לעולם הבא [13]עין לא ראתה אלהים זולתך (אלהים) יעשה למחכה לו ופליגא דשמואל דאמר שמואל [ב]ג)אין בין העולם הזה לימות המשיח אלא שעבוד מלכיות בלבד ואמר רבי חייא בר אבא א"ר יוחנן כל הנביאים לא נתנבאו אלא לבעלי תשובה אבל צדיקים גמורים עין לא ראתה אלהים זולתך ופליגא דרבי אבהו דא"ר אבהו ד)(א"ר) [ג]מקום שבעלי תשובה עומדין שם צדיקים אינן עומדין שם שנאמר [14]שלום שלום לרחוק ולקרוב ברישא רחוק והדר קרוב מאי רחוק רחוק דמעיקרא ומאי קרוב קרוב דמעיקרא ודהשתא ורבי יוחנן אמר לרחוק שהוא רחוק מעבירה קרוב שהוא קרוב מעבירה ונתרחק ממנה וא"ר חייא בר אבא ה)א"ר יוחנן כל הנביאים כולן לא נתנבאו [ד]אלא למשיא בתו לתלמיד חכם ולעושה פרקמטיא לתלמיד חכם ולמהנה תלמיד חכם מנכסיו אבל תלמידי חכמים עצמן עין לא ראתה אלהים זולתך ו)מאי עין לא ראתה אמר רבי יהושע בן לוי זה יין המשומר בענביו מששת ימי בראשית ז)ר"ל אמר זה עדן שלא ראתה עין מעולם וא"ת אדם היכן דר בגן ואם תאמר גן הוא עדן תלמוד לומר [15]ונהר יוצא מעדן להשקות את הגן: והאומר אין תורה מן השמים וכו': תנו רבנן [16]כי דבר ה' בזה ח)ומצותו הפר הכרת תכרת זה האומר אין תורה מן השמים ד"א ט)כי דבר ה' בזה זה אפיקורוס ד"א כי דבר ה' בזה זה המגלה פנים בתורה ואת מצותו הפר זה המפר ברית בשר הכרת תכרת הכרת בעולם הזה תכרת לעולם הבא מכאן אמר י)רבי אליעזר המודעי [ה]המחלל את הקדשים והמבזה את המועדות [ו]והמפר בריתו של אברהם אבינו והמגלה פנים בתורה שלא כהלכה [ז]והמלבין פני חבירו ברבים אף על פי שיש בידו תורה ומעשים טובים אין לו חלק לעולם הבא תניא אידך כי דבר ה' בזה זה האומר אין תורה מן השמים [ח]ואפילו אמר כל התורה כולה מן השמים חוץ מפסוק זה שלא אמרו הקדוש ברוך הוא אלא משה מפי עצמו זהו כי דבר ה' בזה ואפילו אמר כל התורה כולה מן השמים חוץ מדקדוק זה מקל וחומר זה מגזרה שוה זו זה הוא כי דבר ה' בזה תניא היה רבי מאיר אומר הלומד תורה ואינו מלמדה זה הוא דבר ה' בזה רבי נתן אומר כל מי שאינו משגיח על המשנה ר' נהוראי אומר [ט]כל שאפשר לעסוק בתורה ואינו עוסק רבי ישמעאל אומר זה העובד כוכבים מאי משמעה דתנא דבי ר' ישמעאל כי דבר ה' בזה זה המבזה דבור שנאמר [א] לו למשה מסיני [17]אנכי ה' אלהיך לא יהיה לך אלהים אחרים וגו' כ)רבי יהושע בן קרחה אומר כל הלומד תורה ואינו חוזר עליה דומה לאדם שזורע ואינו קוצר רבי יהושע אומר כל הלומד תורה ומשכחה דומה לאשה שיולדת וקוברת רבי עקיבא אומר

זמר

ה"ג **היינו דאמר ליה ההוא מינא לרבי אבהו וכו': אקוט בדור.** אקח ישראל ואמלוך עליהם כמו נקטיה. ארבעים שנה אקוט בדור בדור קטן של ארבעים שנה שהוא משונה מדורות שלפניו ומסתמא היינו משיח ששינוין גדולים יהיו בדורו ופשטיה דקרא מיהא גבי מתי מדבר אבל מדכתיב אקוט משמע אף להבא היה מתנבא: **מיוחד.** חשוב: ה"ג **רבי אומר ג' דורות שנאמר ייראוך עם שמש.** כלומר בהדי משיח שכתב בו (תהלים עב) לפני שמש ינון שמו ייראוך ישראל ולפני ירח לפני מלכות בית דוד שנמשל כירח כדכתיב (שם פט) כירח יכון עולם וגו' כמו כן ייראוך דור דורים דור אחד דורים ב' הרי ג': **אין להם משיח לישראל.** אלא הקב"ה ימלוך בעצמו ויגאלם לבדו: **שרי ליה מריה.** ימחול לו הקב"ה שאמר דברים אשר לא כן: **ואלו זכריה מיהא מתנבא.** על משיח בבית שני דכתיב בתרי עשר הנה מלכך יבא לך וגו'. ולאו היינו זכריה בן יהוידע הכהן שניבא בבית ראשון אלא זכריה בן ברכיה שהיה במלכות דריוש: **רבי אומר שס"ה כמנין ימות החמה דכתיב כי יום נקם בלבי ושנת גאולי באה.** [ליום נקם של מרגלים ארבעים יום מה יום נקם של מרגלים] שנה אחת בכל יום כדכתיב (במדבר יד) יום לשנה יום לשנה וגו' כך שנת גאולה באה שנה ליום שנה לכל יום ויום של שנה זו הכתובה שנת גאולי במקרא זה נותנים שנה אחת. ואית דגרסי רבי אומר שס"ה אלפים שנה דכתיב שנת גאולי באה ושנה של הקב"ה הכי הוי דכתיב (תהלים צ) כי אלף שנים בעיניך כיום: ל) **ועד עכשיו.** ימות המשיח:

לאיברי לא גליתי. שלא הוצאתי דבר מפי שהיו איברי יכולין לשמוע אבל בלבי היה טמון הדבר: מ) **למען ירבו ימיכם כימי השמים על הארץ.** ולא עמדו בארץ כל כך אבל עתידין לעמוד כשיבא משיח: **כמשוש חתן.** שבעת ימי המשתה כן ישיש עליך שבעת ימים ויומו של הקב"ה אלף שנה: **כי מי נח.** כמו כימי נח כחשבון השנים שנמלא בידו לאותו זמן שנשבע ה' מעבור מי נח עוד על הארץ כן נשבעתי כפי אותו חשבון נשבעתי מקצף עליך ומגער בך שלא אחריב את עולמי לאחר שיבא משיח עד שיכלה זה הזמן: **לא נתנבאו.** טובה לישראל: **עין לא ראתה.** דאין קץ לדבר: **צדיקים אינן עומדין.** דגדול כחן של בעלי תשובה שאין בריה יכולה לעמוד (לפניהם) [במחילתם]: **ברישא לרחוק.** שנתרחק מן הקב"ה ואח"כ שב אליו בתשובה והדר שלום לקרוב מעיקרא צדיק גמור דגדול כחן של בעלי תשובה: **שהיה רחוק מן העבירה.** כל ימיו דהיינו צדיק גמור: אפיקורוס ומגלה פנים מפורש לקמן [ע"ב]: **ברית בשר.** מילה: **מכאן.** מן הפסוק הזה שכתוב כי דבר ה' בזה (אמר ר"א וכו' מחלל את הקדשים דמחלל קדשים ומבזה מועדות ומגלה פנים כו' היינו דבר ה' בזה) דבזיון הוא: **מפר ברית.** היינו את בריתי הפר: **מועדות.** חולו של מועד: **דקדוק זה.** חסרות ויתרות: **מק"ו [זה] ומגזירה שוה [זו].** [וסא"ל רבו גזירה שוה] לא גמר מרבו: **המשנה.** זה שעושה כמו שאינה עיקר: **זה העובד ע"ז.** היינו דבר ה' דבור שדבר הקב"ה בעצמו לישראל דאנכי ולא יהיה לך מפי הגבורה שמענום נ): **חוזר.** לשנותה:

זמר

מסורת הש"ס

א) [לעיל צח:], ב) ברכות לד: שבת סג., ג) ברכות לד: שבת סג. קנא: פסחים סח: לעיל צח:, ד) [בברכו' ליתא], ה) ברכות לד:, ו) [שם], ז) [בברכו' איתא ר"ש בר נחמני], ח) [צ"ל ואת מצותו], ט) [שבועות יג. ע"ש], י) אבות פ"ג משנה יא, כ) [תוספתא דפרה פ"ד ותוספתא דאהלות פט"ז], ל) [צ"ל לפני ד"ה למען], מ) [צ"ל אחר ד"ה כמשוש], נ) [מכות כד.],

◆

הגהות הגר"א

[א] גמ' זה המבזה דיבור שנא' לו למשה. נמחק ב' תיבות לו למשה ונ"ב להם לישראל:

◆

מוסף רש"י

אין להם משיח לישראל. שחזקיה היה משיח ועליו נאמרו כל הנבואות אצמיח קרן לבית ישראל ועמד ורעה בעוז ה' (לעיל צח:). **לא נתנבאו.** הטובות והנחמות (ברכות לד:) דברי נחמות שלהן (שבת סג.). **עין לא ראתה.** עין של נביאים לא שלטה לראותו (שם) לא נראית ולא נגלית לשום נביא (ברכות שם). **שהוא רחוק מעבירה.** שהיה רחוק כל ימיו מן העבירה, דהיינו צדיק מעיקרו (שם). **פרקמטיא.** מתעסק בממון תלמיד חכם כדי להגיע לידם שכר והם פנויין לעסוק בתורה ע"י אלו (כתובות קיא:). **המגלה פנים בתורה.** בא על דברי תורה בחוצפא ובגלוי עזות פניו, כגון מנשה שהיה יושב ודורש באגדות של דופי, לא היה למשה לכתוב אלא ותמנע היתה פלגש, וילך ראובן בימי קציר חטים (שבועות יג.). **המחלל את הקדשים.** שאינו משמרן כהלכה ומחללן מקדושתן (אבות פ"ג מי"א). **והמבזה את המועדות.** חילל חולו של מועד בעשיית מלאכה, או שנוהג בהם מנהג חול באכילה ובשתיה, דהואיל ואינם חמורים כיום טוב אינו חושש לשומרם, כל אלה נפקי מכי דבר ה' בזה, שנוהג בהם מנהג בזיון (שם). **והמפר בריתו כו'.** שאינו רוצה לימול, את בריתו הפר (שם). **והמגלה פנים בתורה כו'.** דהיינו אפיקורוס כמנשה שהיה דורש אגדות של דופי כו' (שם). **והמלבין פני חבירו ברבים.** לא ידענא היכי מפיק ליה מקרא (שם, ועי"ש של"ג כן כאן). המלבין, דאזיל סומקא ואתי חיורא (שם).

עין משפט נר מצוה

יב א מיי' פ"ח מהל' תשובה הלכה ז וע"ש בכ"מ:

ב [מיי' פ"ט מהל' תשובה הל"ב ופי"ב מהל' מלכים הל' ב]:

יג ג מיי' שם פ"ז הלכה ד:

ד [מיי' פ"ו מהל' דעות הל' ב טוש"ע י"ד סי' רנג סעי' יא]:

יד ה מיי' פ"ג מהל' תשובה הלכה יד:

ו [מיי' שם הל' יא]:

ז [מיי' שם הל' יד ופ"ו מהל' דעות הל"ח ופ"ג מהל' חובל הל"ז טוש"ע ח"מ סי' תכ סעי' לט]:

טו ח מיי' פ"ג מהל' תשובה הלכה ח:

טז ט מיי' פ"ג מהל' ת"ת הלכה יג סמג עשין יב טוש"ע י"ד סי' רמו סעיף כה:

◆

תורה אור השלם

1. כִּי הִנֵּה הַחֹשֶׁךְ יְכַסֶּה אֶרֶץ וַעֲרָפֶל לְאֻמִּים וְעָלַיִךְ יִזְרַח יְיָ וּכְבוֹדוֹ עָלַיִךְ יֵרָאֶה: ישעיהו ס ב

2. אַרְבָּעִים שָׁנָה אָקוּט בְּדוֹר וָאֹמַר עַם תֹּעֵי לֵבָב הֵם וְהֵם לֹא יָדְעוּ דְרָכָי: תהלים צה י

3. וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא וְנִשְׁכַּחַת צֹר שִׁבְעִים שָׁנָה כִּימֵי מֶלֶךְ אֶחָד מִקֵּץ שִׁבְעִים שָׁנָה יִהְיֶה לְצֹר כְּשִׁירַת הַזּוֹנָה: ישעיהו כג טו

4. יִירָאוּךָ עִם שָׁמֶשׁ וְלִפְנֵי יָרֵחַ דּוֹר דּוֹרִים: תהלים עב ה

5. גִּילִי מְאֹד בַּת צִיּוֹן הָרִיעִי בַּת יְרוּשָׁלַםִ הִנֵּה מַלְכֵּךְ יָבוֹא לָךְ צַדִּיק וְנוֹשָׁע הוּא עָנִי וְרֹכֵב עַל חֲמוֹר וְעַל עַיִר בֶּן אֲתֹנוֹת: זכריה ט ט

6. וַיְעַנְּךָ וַיַּרְעִבֶךָ וַיַּאֲכִלְךָ אֶת הַמָּן אֲשֶׁר לֹא יָדַעְתָּ וְלֹא יָדְעוּן אֲבֹתֶיךָ לְמַעַן הוֹדִעֲךָ כִּי לֹא עַל הַלֶּחֶם לְבַדּוֹ יִחְיֶה הָאָדָם כִּי עַל כָּל מוֹצָא פִי יְיָ יִחְיֶה הָאָדָם: דברים ח ג

7. שַׂמְּחֵנוּ כִּימוֹת עִנִּיתָנוּ שְׁנוֹת רָאִינוּ רָעָה: תהלים צ טו

8. וַיֹּאמֶר לְאַבְרָם יָדֹעַ תֵּדַע כִּי גֵר יִהְיֶה זַרְעֲךָ בְּאֶרֶץ לֹא לָהֶם וַעֲבָדוּם וְעִנּוּ אֹתָם אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה: בראשית טו יג

9. כִּי יוֹם נָקָם בְּלִבִּי וּשְׁנַת גְּאוּלַי בָּאָה: ישעיהו סג ד

10. כִּי יִבְעַל בָּחוּר בְּתוּלָה יִבְעָלוּךְ בָּנָיִךְ וּמְשׂוֹשׂ חָתָן עַל כַּלָּה יָשִׂישׂ עָלַיִךְ אֱלֹהָיִךְ: ישעיהו סב ה

11. לְמַעַן יִרְבּוּ יְמֵיכֶם וִימֵי בְנֵיכֶם עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְיָ לַאֲבֹתֵיכֶם לָתֵת לָהֶם כִּימֵי הַשָּׁמַיִם עַל הָאָרֶץ: דברים יא כא

12. כִּי מֵי נֹחַ זֹאת לִי אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי מֵעֲבֹר מֵי נֹחַ עוֹד עַל הָאָרֶץ כֵּן נִשְׁבַּעְתִּי מִקְּצֹף עָלַיִךְ וּמִגְּעָר בָּךְ: ישעיהו נד ט

13. וּמֵעוֹלָם לֹא שָׁמְעוּ לֹא הֶאֱזִינוּ עַיִן לֹא רָאָתָה אֱלֹהִים זוּלָתְךָ יַעֲשֶׂה לִמְחַכֵּה לוֹ: ישעיהו סד ג

14. בּוֹרֵא נִיב שְׂפָתָיִם שָׁלוֹם שָׁלוֹם לָרָחוֹק וְלַקָּרוֹב אָמַר יְיָ וּרְפָאתִיו: ישעיהו נז יט

15. וְנָהָר יֹצֵא מֵעֵדֶן לְהַשְׁקוֹת אֶת הַגָּן וּמִשָּׁם יִפָּרֵד וְהָיָה לְאַרְבָּעָה רָאשִׁים: בראשית ב י

16. כִּי דְבַר יְיָ בָּזָה וְאֶת מִצְוָתוֹ הֵפַר הִכָּרֵת תִּכָּרֵת הַנֶּפֶשׁ הַהִוא עֲוֹנָה בָהּ: במדבר טו לא

17. אָנֹכִי יְיָ אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים לֹא יִהְיֶה לְךָ אֱלֹהִים אֲחֵרִים עַל פָּנָי: שמות כ ב

זמר בכל יום זמר בכל יום אמר רב יצחק בר אבודימי מאי קרא שנאמר [1]נפש עמל עמלה לו כי אכף עליו פיהו הוא עמל במקום זה ותורתו עומלת לו במקום אחר אמר רבי אלעזר א)כל אדם לעמל נברא שנאמר [2]כי אדם לעמל יולד איני יודע אם לעמל פה נברא אם לעמל מלאכה נברא כשהוא אומר כי אכף עליו פיהו הוי אומר לעמל פה נברא ועדיין איני יודע אם לעמל תורה אם לעמל שיחה כשהוא אומר [3]לא ימוש ספר התורה הזה מפיך הוי אומר לעמל תורה נברא והיינו דאמר רבא כולהו גופי דרופתקי נינהו טובי לדזכי דהוי דרופתקי דאורייתא [4]ונואף אשה חסר לב אמר ריש לקיש זה הלומד תורה לפרקים שנאמר [5]כי נעים כי תשמרם בבטנך יכונו יחדיו על שפתיך ת״ר [6]והנפש אשר תעשה ביד רמה זה מנשה בן חזקיה שהיה יושב ודורש בהגדות של דופי אמר וכי לא היה לו למשה לכתוב אלא [7]ואחות לוטן תמנע [8]ותמנע היתה פלגש לאליפז [9]וילך ראובן בימי קציר חטים וימצא דודאים בשדה יצאה ב״ק ואמרה לו [10]תשב באחיך תדבר בבן אמך תתן דופי אלה עשית והחרשתי דמית היות אהיה כמוך אוכיחך ואערכה לעיניך ועליו מפורש בקבלה [11]הוי מושכי העון בחבלי השוא וכעבות העגלה חטאה מאי כעבות העגלה ב)א״ר אסי יצר הרע בתחלה דומה לחוט של ג)כוביא ולבסוף דומה לעבות העגלה דאתן עלה מיהת אחות לוטן תמנע מאי היא תמנע בת מלכים הואי דכתיב [12]אלוף לוטן [13]אלוף תמנע וכל אלוף ד)מלכותא בלא תאגא היא בעיא לאיגיורי באתה אצל אברהם יצחק ויעקב ולא קבלוה הלכה והיתה פילגש לאליפז בן עשו אמרה מוטב תהא שפחה לאומה זו ולא תהא גבירה לאומה אחרת נפק מינה עמלק דצערינהו לישראל מאי טעמא דלא איבעי להו לרחקה וילך ראובן בימי קציר חטים אמר רבא בר׳ יצחק אמר רב מכאן לצדיקים ה)שאין פושטין ידיהן בגזל וימצא דודאים בשדה מאי דודאים אמר רב יברוחי לוי אמר סיגלי ר׳ יונתן אמר (סיבסוך) [סביסקי]: א״ר אלכסנדרי כל העוסק בתורה לשמה משים שלום בפמליא של מעלה ובפמליא של מטה שנאמר [14]או יחזק במעוזי יעשה שלום לי שלום יעשה לי: רב אמר כאילו בנה פלטרין של מעלה ושל מטה שנאמר [15]ואשים דברי בפיך ובצל ידי כסיתיך לנטוע שמים וליסד ארץ (אמר ריש לקיש) [רבי יוחנן אמר] אף מגין על כל העולם כולו שנאמר ובצל ידי כסיתיך ולוי אמר אף מקרב את הגאולה שנאמר ולאמר לציון עמי אתה אמר ריש לקיש [א] ו)כל המלמד את בן חבירו תורה מעלה עליו הכתוב כאילו עשאו שנאמר [16]ואת הנפש אשר עשו בחרן ר׳ [ב] ז)(אליעזר) אומר כאילו עשאן לדברי תורה שנאמר [17]ושמרתם את דברי הברית הזאת ועשיתם אותם רבא אמר [ג] כאילו עשאו לעצמו שנאמר ועשיתם אותם אל תקרי אותם אלא אתם אמר רבי אבהו [ד] כל המעשה את חבירו לדבר מצוה מעלה עליו הכתוב (א) כאילו עשאה שנאמר [18]ומטך אשר הכית בו את היאר וכי משה הכהו והלא אהרן הכהו אלא לומר לך כל המעשה את חבירו לדבר מצוה מעלה עליו הכתוב כאילו עשאה: אפיקורוס: רב ור׳ חנינא אמרי תרוייהו זה א המבזה ת״ח רבי יוחנן ור׳ יהושע בן לוי אמרי זה המבזה חבירו בפני ת״ח בשלמא למ״ד המבזה חבירו בפני ת״ח אפיקורוס הוי מבזה תלמיד חכם עצמו מגלה פנים בתורה שלא כהלכה הוי אלא למ״ד מבזה תלמיד חכם עצמו אפיקורוס הוי מגלה פנים בתורה כגון מאי ב כגון מנשה בן חזקיה ואיכא דמתני לה אסיפא מגלה פנים בתורה רב ור׳ חנינא אמרי זה המבזה ת״ח רבי יוחנן וריב״ל אמרי זה המבזה את חבירו בפני תלמיד חכם בשלמא למ״ד המבזה תלמיד חכם עצמו מגלה פנים בתורה הוי מבזה חבירו בפני ת״ח אפיקורוס הוי אלא למ״ד מבזה חבירו בפני תלמיד חכם מגלה פנים בתורה הוי אפיקורוס כגון מאן אמר רב יוסף כגון הני דאמרי מאי אהנו לן רבנן לדידהו קרו לדידהו תנו אמר ליה אביי האי מגלה פנים בתורה נמי הוא דכתיב [19]אם לא בריתי יומם ולילה חקות שמים וארץ לא שמתי אמר רב נחמן בר יצחק מהכא נמי שמע מינה שנאמר [20]ונשאתי לכל המקום בעבורם אלא כגון דיתיב קמיה רביה ונפלה ליה שמעתא בדוכתא אחריתי ואמר הכי אמרינן התם ולא אמר הכי אמר מר רבא אמר כגון הני דבי בנימין אסיא דאמרי מאי אהני לן רבנן מעולם

לא

זמר בכל יום. היה מסדר למודך אע״פ שסדור בפיך כזמר והוא יגרום לך שתהא לעולם הבא בשמחה ובשירים: **נפש עמל עמלה לו.** מפני שעמל בתורה תורה עומלת לו: **כי אכף עליו פיהו.** מפני שהוא משים דברים בפיו תמיד כאוכף שעל החמור. לישנא אחרינא זמר כלומר שעוסק בשירים ובזמירות תדיר תדיר נעשה זמר כך החוזר על התורה נעשה לו סדורה בפיו: **תורה עומלת לו.** שמחזרת עליו ומבקשת מאת קונה למסור לו טעמי תורה וסדריה ח) וכל כך למה מפני שאכף שכפף פיהו על דברי תורה: **דרופתקי.** טרחנין כלומר כל הגופין לעמל נבראו: **טוביה לדזכי.** אשריו למי שזכה והיה עמלו וטרחו בתורה. לשון אחר דרפתקי כיס ארוך שמשימין בו מעות כל הגופין נרתקין הם לקבל ולהכניס דברים אשריו למי שזכה ונעשה נרתק לתורה: **לומד תורה לפרקים.** ואינו לומד תדיר תדיר כמי שאין לו אשה ובועל פעמים זו פעמים זו: **שנאמר כי נעים כי תשמרם.** אימתי תשמרם בבטנך [בזמן] שיכונו יחדיו על שפתיך: **לא היה לו למשה לכתוב אלא ואחות לוטן תמנע.** בתמיה. דבר שאינו צריך הוא וכן היה מלגלג ואומר שכתבו משה שלא לצורך ולקמיה מפרש דהיינו מגלה פנים בתורה: **וילך ראובן וגו׳.** והיינו נמי שלא לצורך: **בחבלי השוא.** בחנם בלא שום הנאה היה חוטא: **מלכותא בלא תגא.** שר גדול אלא שאינו מעוטר וכיון דתמנע היתה אחות מלך ודאי בת מלך היא: **מוטב שאהיה שפחה לאומה זו.** לבני אברהם יצחק (ויעקב) שהן יראי שמים ולא אהיה גברת לאומה אחרת ולכך נעשית פילגש לאליפז בן עשו שהיה מזרע יצחק: **נרחקה.** מתחת כנפי השכינה שהיה להם לגיירה: **בימי קציר חטים.** לאחר שקצרו השדה שהכל רשאין ליכנס בתוך שדה חבריהן: **יברוחי.** כדמתרגמינן ולא איתפרש מאי היא: **סיגלי וסביסקי [וסבסוך].** מינין אחרים סיגלי עיקרי עשבים והוא ממיני בשמים ואמהות של אותן עשבים קרי סגלי (וסבסך) [וסביסקי] נמי מין בשמים: **מעוזי.** תורה: **שלום שלום.** תרתי זימני אחד למעלה ואחד למטה: **פלטירין של מעלה ושל מטה.** כדכתיב לנטוע שמים וליסוד ארץ: **אשר עשו בחרן.** דמתרגמינן דשעבידו לאורייתא בחרן וקרי להו עשייה: **כאילו עשאו.** לאותו דבר מצוה: **והלא אהרן הכה.** דכתיב (שמות ז) ויאמר ט) אל אהרן קח מטך ונטה ידך: **מגלה פנים בתורה.** מעיז פנים כלפי עוסקי תורה. מגלה פנים משמע לן דחמיר מאפיקורוס דאפיקורוס היינו דאית ביה אפקירותא בעלמא: **אלא למ״ד מבזה תלמידי חכמים עצמן אפיקורוס הוי.** כ״ש דמבזה חברו בפני תלמידי חכמים לאו מגלה פנים הוא והשתא מאי ניהו מגלה פנים בתורה: **מנשה בן חזקיה.** שהיה דורש באגדות של דופי: **איכא דמתני לה אסיפא.** י)דברייתא דקתני מכאן אמר רבי אלעזר וכו׳ המגלה פנים בתורה רב ור׳ חנינא וכו׳: **מאי אהני לן.** והם אינן יודעין שעולם מתקיים עליהם: **מגלה פנים בתורה הוא.** שכופר במה שכתוב בתורה: **אם לא בריתי יומם ולילה וגו׳.** שמהנין לעולם ומקיימין [אותו] והוא אומר דלא מהני מידי: **מהכא נמי שמעינן.** שהצדיקים מהנין לאחרים:

לא

עין משפט
נר מצוה

יז א מיי׳ פ״ג מהלכות תשובה הלכה יד עי׳ בכ״מ [ופ״ו מהל׳ ת״ת הל׳ יא טוש״ע י״ד סי׳ רמג סעי׳ ו]:

יח ב מיי׳ פ״ג מהל׳ תשובה הלכה יא:

תורה אור השלם

1. נֶפֶשׁ עָמֵל עָמְלָה לּוֹ כִּי אָכַף עָלָיו פִּיהוּ: משלי טז כו
2. כִּי אָדָם לְעָמָל יוּלָּד וּבְנֵי רֶשֶׁף יַגְבִּיהוּ עוּף: איוב ה ז
3. לֹא יָמוּשׁ סֵפֶר הַתּוֹרָה הַזֶּה מִפִּיךָ וְהָגִיתָ בּוֹ יוֹמָם וָלַיְלָה לְמַעַן תִּשְׁמֹר לַעֲשׂוֹת כְּכָל הַכָּתוּב בּוֹ כִּי אָז תַּצְלִיחַ אֶת דְּרָכֶךָ וְאָז תַּשְׂכִּיל: יהושע א ח
4. נֹאֵף אִשָּׁה חֲסַר לֵב מַשְׁחִית נַפְשׁוֹ הוּא יַעֲשֶׂנָּה: משלי ו לב
5. כִּי נָעִים כִּי תִשְׁמְרֵם בְּבִטְנֶךָ יִכֹּנוּ יַחְדָּו עַל שְׂפָתֶיךָ: משלי כב יח
6. וְהַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה בְּיָד רָמָה מִן הָאֶזְרָח וּמִן הַגֵּר אֶת יְיָ הוּא מְגַדֵּף וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מִקֶּרֶב עַמָּהּ: במדבר טו ל
7. וַיִּהְיוּ בְנֵי לוֹטָן חֹרִי וְהֵימָם וַאֲחוֹת לוֹטָן תִּמְנָע: בראשית לו כב
8. וְתִמְנַע הָיְתָה פִילֶגֶשׁ לֶאֱלִיפַז בֶּן עֵשָׂו וַתֵּלֶד לֶאֱלִיפַז אֶת עֲמָלֵק אֵלֶּה בְּנֵי עָדָה אֵשֶׁת עֵשָׂו: בראשית לו יב
9. וַיֵּלֶךְ רְאוּבֵן בִּימֵי קְצִיר חִטִּים וַיִּמְצָא דוּדָאִים בַּשָּׂדֶה וַיָּבֵא אֹתָם אֶל לֵאָה אִמּוֹ וַתֹּאמֶר רָחֵל אֶל לֵאָה תְּנִי נָא לִי מִדּוּדָאֵי בְּנֵךְ: בראשית ל יד
10. תֵּשֵׁב בְּאָחִיךָ תְדַבֵּר בְּבֶן אִמְּךָ תִּתֶּן דֹּפִי: תהלים נ כ
11. הוֹי מֹשְׁכֵי הֶעָוֹן בְּחַבְלֵי הַשָּׁוְא וְכַעֲבוֹת הָעֲגָלָה חַטָּאָה: ישעיהו ה יח
12. אֵלֶּה אַלּוּפֵי הַחֹרִי אַלּוּף לוֹטָן אַלּוּף שׁוֹבָל אַלּוּף צִבְעוֹן אַלּוּף עֲנָה: בראשית לו כט
13. וְאֵלֶּה שְׁמוֹת אַלּוּפֵי עֵשָׂו לְמִשְׁפְּחֹתָם לִמְקֹמֹתָם בִּשְׁמֹתָם אַלּוּף תִּמְנָע אַלּוּף עַלְוָה אַלּוּף יְתֵת: בראשית לו מ
14. אוֹ יַחֲזֵק בְּמָעוּזִּי יַעֲשֶׂה שָׁלוֹם לִי שָׁלוֹם יַעֲשֶׂה לִּי: ישעיהו כז ה
15. וָאָשִׂים דְּבָרַי בְּפִיךָ וּבְצֵל יָדִי כִּסִּיתִיךָ לִנְטֹעַ שָׁמַיִם וְלִיסֹד אָרֶץ וְלֵאמֹר לְצִיּוֹן עַמִּי אָתָּה: ישעיהו נא טז
16. וַיִּקַּח אַבְרָם אֶת שָׂרַי אִשְׁתּוֹ וְאֶת לוֹט בֶּן אָחִיו וְאֶת כָּל רְכוּשָׁם אֲשֶׁר רָכָשׁוּ וְאֶת הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר עָשׂוּ בְחָרָן וַיֵּצְאוּ לָלֶכֶת אַרְצָה כְּנַעַן וַיָּבֹאוּ אַרְצָה כְּנָעַן: בראשית יב ה
17. וּשְׁמַרְתֶּם אֶת דִּבְרֵי הַבְּרִית הַזֹּאת וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם לְמַעַן תַּשְׂכִּילוּ אֵת כָּל אֲשֶׁר תַּעֲשׂוּן: דברים כט ח
18. וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל מֹשֶׁה עֲבֹר לִפְנֵי הָעָם וְקַח אִתְּךָ מִזִּקְנֵי יִשְׂרָאֵל וּמַטְּךָ אֲשֶׁר הִכִּיתָ בּוֹ אֶת הַיְאֹר קַח בְּיָדְךָ וְהָלָכְתָּ: שמות יז ה
19. כֹּה אָמַר יְיָ אִם לֹא בְרִיתִי יוֹמָם וָלָיְלָה חֻקּוֹת שָׁמַיִם וָאָרֶץ לֹא שָׂמְתִּי: ירמיהו לג כה
20. וַיֹּאמֶר יְיָ אִם אֶמְצָא בִסְדֹם חֲמִשִּׁים צַדִּיקִם בְּתוֹךְ הָעִיר וְנָשָׂאתִי לְכָל הַמָּקוֹם בַּעֲבוּרָם: בראשית יח כו

מסורת הש״ס

א) [כל המאמר הזה יפה נדרש בשל״ה סוף דף שע״ה: ע״ש פי׳ נאה ומתוקן], ב) [סוכה נב.], ג) [בסוכה איתא בוכיא ובערוך גר׳ כוכיא ובסוכה פירש״י בוכיא עכביש], ד) [לקמן קה.], ה) [סוטה יב. חולין לא.], ו) [לעיל יט: ע״ש], ז) [צ״ל אלעזר], ח) בע״י: וסתריה, ט) [צ״ל אמור], י) [היינו משנה דאבות לעיל עמוד א],

הגהות הב״ח

(א) גמ׳ כאילו עשאו שנאמר ומטך וכו׳ כאילו עשאו:

הגהות הגר״א

[א] גמ׳ אמר ריש לקיש. נרשם עליו אות ג: [ב] שם רבי אלעזר נרשם עליו אות א: [ג] שם רבא אמר נרשם עליו אות ב: [ד] שם א״ר אבהו. נרשם עליו אות ד:

מוסף רש״י

מושכי העון בחבלי השוא. בתחלה היו מביאן אותו עליהם ע״י חבלים שאינן של כלום (סוכה נב.). **וכעבות העגלה.** חבל עבה שקושרין בו את הפרה למחרישה (שם). **לחוט של כוביא.** עכביש שקורין איריני״א (שם, לגירסת בוכיא). **ולבסוף.** משאדם נמשך אחריו מעט מתגבר והולך בו (שם). **בימי קציר חטים.** שעת הקציר היה ולא פשט ידו בגזל להביא חטים או שעורים אלא דבר הפקר שאין אדם מקפיד בו (בראשית ל יד).

לא שרו לן עורבא ולא אסרו לן יונה רבא כי הוו מייתי טריפתא דבי בנימין קמיה כי הוה חזי בה טעמא להיתירא אמר להו תחזו דקא שרינא לכו עורבא כי הוה חזי לה טעמא לאיסורא אמר להו תחזו דקא אסרנא לכו יונה רב פפא אמר כגון דאמר הני רבנן רב פפא אישתלי ואמר כגון הני רבנן ואיתיב בתעניתא לוי בר שמואל ורב הונא בר חייא הוו קא מתקני מטפחות ספרי דבי רב יהודה כי מטו מגילת אסתר אמרי הא [מגילת אסתר] לא בעי מטפחת אמר להו כי האי גוונא נמי מיחזי כי אפקירותא רב נחמן אמר °זה [א]הקורא רבו בשמו דאמר רבי יוחנן מפני מה נענש גיחזי מפני שקרא לרבו בשמו שנאמר [1]ויאמר גחזי אדני המלך זאת האשה וזה בנה אשר החיה אלישע יתיב רבי ירמיה קמיה דרבי זירא ויתיב וקאמר עתיד הקב"ה להוציא נחל מבית קדשי הקדשים ועליו כל מיני מגדים שנאמר [2]ועל הנחל יעלה על שפתו מזה ומזה כל עץ מאכל לא יבול עלהו ולא יתם פריו לחדשיו יבכר כי מימיו מן המקדש [המה] יוצאים והיה פריו למאכל ועלהו לתרופה א"ל ההוא סבא א)יישר וכן אמר ר' יוחנן [א] ב)(יישר) אמר ליה ר' ירמיה לרבי זירא כי האי גונא מיחזי אפקרותא אמר ליה הא [האי] סיועי קא מסייע (ליה) [לך] אלא אי שמיע לך הא שמיע לך כי הא ג)דיתיב רבי יוחנן וקא דריש עתיד הקב"ה להביא אבנים טובות ומרגליות שהן שלשים על שלשים אמות וחוקק בהם עשר ברום עשרים ומעמידן בשערי ירושלים שנאמר [3]ושמתי כדכוד שמשותיך ושעריך לאבני אקדח וגו' לגלג עליו אותו תלמיד אמר השתא כביעתא דצילצלא לא משכחינן כולי האי משכחינן לימים הפליגה ספינתו בים חזינהו למלאכי השרת דקא מנסרי אבנים טובות ומרגליות אמר להו הני למאן אמרי עתיד הקב"ה להעמידן בשערי ירושלים כי הדר אשכחיה לר' יוחנן דיתיב וקא דריש א"ל רבי דרוש ולך נאה לדרוש כשם שאמרת כך ראיתי אמר לו ריקה אם לא ראית לא האמנת מלגלג על דברי חכמים אתה ד)יהב ביה עיניה ועשאו גל של עצמות מיתבי [4]ואולך אתכם קוממיות ר"מ אומר מאתים אמה כשתי קומות של אדם הראשון רבי יהודה אומר ק' אמה כנגד היכל וכותליו שנאמר [5]אשר בנינו כנטיעים מגודלים בנעוריהם בנותינו כזויות מחוטבות תבנית היכל וגו' כי קאמר ר' יוחנן לכוי דבי זיקא מאי ה)ועלהו לתרופה ר' יצחק בר אבודימי ורב חסדא חד אמר להתיר פה של מעלה וחד אמר להתיר פה של מטה איתמר ו)(נמי) חזקיה אמר להתיר פה אילמין בר קפרא אמר להתיר פה עקרות ר' יוחנן אמר לתרופה ממש מאי לתרופה ר' שמואל בר נחמני אמר לתואר פנים של בעלי הפה דרש ר' יהודה ברבי סימון כל המשחיר פניו על דברי תורה בעולם הזה הקב"ה מבהיק זיוו לעולם הבא שנאמר [6]מראהו כלבנון בחור כארזים אמר ר' תנחום בר' חנילאי כל המרעיב עצמו על דברי תורה בעולם הזה הקב"ה משביעו לעולם הבא שנאמר [7]ירוין מדשן ביתך ונחל עדניך תשקם כי אתא רב דימי אמר עתיד הקב"ה ליתן לכל צדיק וצדיק מלא עומסו שנאמר [8]ברוך ה' יום יום יעמס לנו האל ישועתנו סלה א"ל אביי וכי אפשר לומר כן והלא כבר נאמר [9]מי מדד בשעלו מים ושמים בזרת תכן אמר מאי טעמא לא שכיחת באגדתא דאמרי במערבא משמיה דרבא בר מרי ז)עתיד הקב"ה ליתן לכל צדיק וצדיק ג' מאות ועשרה עולמות שנא' [10]להנחיל אוהבי יש ואוצרותיהם אמלא יש בגימטריא תלת מאה ועשרה הוי תניא ח)ר' מאיר אומר במדה שאדם מודד מודדין לו דכתיב [11]בסאסאה בשלחה תריבנה אמר ר' [ב] ט)יהושע וכי אפשר לומר כן אדם נותן מלא עומסו לעני בעולם הזה הקב"ה נותן לו מלא עומסו לעולם הבא והכתיב [9]שמים בזרת [ג] תכן ואתה אי אומר כן איזו היא מדה מרובה מדת טובה מרובה או מדת פורענות

הוי

לא שרו לן עורבא. לא אמרו לנו שום חידוש שלא מצינו בתורה (דשרינן עורבא): **[דקא שרינא לכו עורבא].** שהיתר זה אינו מצוי בתורה אלא סופרים אמרוהו: **כגון דאמר הנהו רבנן.** כאדם שאומר אותו ת"ח דלשון בזוי הוא זה שהיה לו לומר רבותינו שבמקום פלוני. ל"א כגון דאמר הני רבנן דכשהוא מספר שום דבר מרבנן אומר הני ולשון גנאי הוא הני אבל הנהו רבנן אינו גנאי: **כי מטו מגלת אסתר.** לתקן לה מטפחת אמרי הא מגלת אסתר לא בעיא מטפחת כלומר בלשון בעיא א"ל לרב יהודה הא ודאי לא צריכא מטפחת כגון האחרות ולשון גנאי הוא דהוה להו למימר לרבם בלשון שאלה כך צריכה או אינה צריכה: מעיין בית ה' יצא והשקה את נחל שטים (יואל ד): **מגדים.** דינטר"ש בלע"ז כל מיני פירות מתוקים: **יבכר.** בכל חדש וחדש יתבשלו בו פירות: י)**בשמו.** שאומר פלוני ואינו אומר מורי רבי פלוני: **א"ל ההוא סבא יישר וכן אמר רבי יוחנן.** כדבריך ור' יוחנן נמי הכי קאמר כדאמרת מ"ר. ולא גרסינן וכן אמר רבי יוחנן יישר: **כי האי גוונא.** מי מיחזי כאפקרותא: **אלא אי שמיע לך מידי הא שמיע לך:** כ)**לגלג עליו אותו תלמיד.** אדרבי יוחנן דהיינו אפקירותא: **כדכד.** אבן טובה וכך שמה: **שמשותיך.** חלונות שהשמש זורח בהם [ד] כמו (תהלים פד) שמש ומגן היינו שמש ממש. (ל"א) לאבני אקדח שהקב"ה חוקקן כבמקדח עד שחוקק בהם עשר ברום עשרים: **צילצלא.** עוף קטן: **גל של עצמות.** שמת לאדם שמת נעשה גל של עצמות: **קוממיות.** שתי קומות של אדם הראשון כדאמרינן בחגיגה (דף יב.) שמיעטו הקב"ה והעמידו על מאה אמה שנאמר ותשת עלי כפך כף בגימטריא הכי הוי: **כנגד היכל וכותליו.** שכך היה אורך כל ההיכל עם הכותלים דכתיב (מלכים א ו) והבית אשר בנה המלך שלמה לה' ששים אמה ארכו וכותל מזרח שש אמות וכותל מערב שש אמות ואמה אחת טרקסין הרי י"ג אמות ואולם עשר אמה רוחב וכותל האולם שש הרי כ"ט ומאחורי האולם תא אחד רחבו שש וכתלו ה' הרי מ' וס' אמה של אורך הבית הרי מאה והיאך יכולין לכוף קומתן וליכנס בפתח שאין לו אלא רום עשרים כדאמרת: **אשר בנינו.** כלומר בנים שלנו יהיו לעתיד כאילנות גבוהין מגודלים: **ובנותינו.** ובנות שלנו כזויות המחוטבות לתבנית היכל כלומר ככותל ההיכל מחוטבות כמו (דברים כט) מחוטב עציך. לישנא אחרינא אהיכל דבית שני קאמר דקים לן היכל ס' אורך ברום מאה הוא: **לכוי דבי זיקא.** לחלונות שהשמש והאור נכנסין בהן אצל השערים גבוהים יותר: **[להתיר פה של ל) מטה].** להתיר מ)פה אלמים שיהו מדברים: **להתיר פה של מטה.** רחם של העקרות האוכלות מן העלין נפקדות נ): **איתמר נמי חזקיה וכו'.** והיינו הך דלעיל לתרופה: **מראהו כלבנון.** וכתיב לעיל מיניה שחורות כעורב וסמיך ליה חכו ממתקים: **ירוין מדשן ביתך.** אמר לי רבי דלעיל מינה מהאי קרא איירי ענייניה דמרעיב את עצמו וקאמר ירוין מדשן ביתך שהקב"ה משביען לעוה"ב: **מלא עומסו.** מלא חופנו של הקב"ה טובה: **וכי אפשר לומר כן.** היאך אדם יכול לקבל מלא עומסו של הקב"ה והרי אין לו מקום ליתן דכל העולם כולו אינו אלא כמזרת ועד אגודל: ס)באותן עולמות יתן לצדיק את העומס: **במדה שאדם מודד.** אם מדד ונתן צדקה לעני מלא חפניו הקב"ה מודד בחפניו ונותן לו: **וכי אפשר לומר כן.** שיהא הקב"ה נותן לאדם מלא חפניו והלא אינו יכול לסבול כל כך:

הוי

עין משפט נר מצוה

יט א מיי' פ"ה מהלכות ת"ת הלכה ה סמג עשין עד טוש"ע י"ד סי' רמב סעיף טו:

תורה אור השלם

1. וַיְהִי הוּא מְסַפֵּר לַמֶּלֶךְ אֵת אֲשֶׁר הֶחֱיָה אֶת הַמֵּת וְהִנֵּה הָאִשָּׁה אֲשֶׁר הֶחֱיָה אֶת בְּנָהּ צֹעֶקֶת אֶל הַמֶּלֶךְ עַל בֵּיתָהּ וְעַל שָׂדָהּ וַיֹּאמֶר גֵּחֲזִי אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ זֹאת הָאִשָּׁה וְזֶה בְּנָהּ אֲשֶׁר הֶחֱיָה אֱלִישָׁע: מלכים ב ח ה
2. וְעַל הַנַּחַל יַעֲלֶה עַל שְׂפָתוֹ מִזֶּה וּמִזֶּה כָּל עֵץ מַאֲכָל לֹא יִבּוֹל עָלֵהוּ וְלֹא יִתֹּם פִּרְיוֹ לָחֳדָשָׁיו יְבַכֵּר כִּי מֵימָיו מִן הַמִּקְדָּשׁ הֵמָּה יוֹצְאִים וְהָיָה פִרְיוֹ לְמַאֲכָל וְעָלֵהוּ לִתְרוּפָה: יחזקאל מז יב
3. וְשַׂמְתִּי כַּדְכֹד שִׁמְשֹׁתַיִךְ וּשְׁעָרַיִךְ לְאַבְנֵי אֶקְדָּח וְכָל גְּבוּלֵךְ לְאַבְנֵי חֵפֶץ: ישעיהו נד יב
4. אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִהְיֹת לָהֶם עֲבָדִים וָאֶשְׁבֹּר מֹטֹת עֻלְּכֶם וָאוֹלֵךְ אֶתְכֶם קוֹמְמִיּוּת: ויקרא כו יג
5. אֲשֶׁר בָּנֵינוּ כִּנְטִעִים מְגֻדָּלִים בִּנְעוּרֵיהֶם בְּנוֹתֵינוּ כְזָוִיֹּת מְחֻטָּבוֹת תַּבְנִית הֵיכָל: תהלים קמד יב
6. שׁוֹקָיו עַמּוּדֵי שֵׁשׁ מְיֻסָּדִים עַל אַדְנֵי פָז מַרְאֵהוּ כַּלְּבָנוֹן בָּחוּר כָּאֲרָזִים: שיר השירים ה טו
7. יִרְוְיֻן מִדֶּשֶׁן בֵּיתֶךָ וְנַחַל עֲדָנֶיךָ תַשְׁקֵם: תהלים לו ט
8. בָּרוּךְ אֲדֹנָי יוֹם יוֹם יַעֲמָס לָנוּ הָאֵל יְשׁוּעָתֵנוּ סֶלָה: תהלים סח כ
9. מִי מָדַד בְּשָׁעֳלוֹ מַיִם וְשָׁמַיִם בַּזֶּרֶת תִּכֵּן וְכָל בַּשָּׁלִשׁ עֲפַר הָאָרֶץ וְשָׁקַל בַּפֶּלֶס הָרִים וּגְבָעוֹת בְּמֹאזְנָיִם: ישעיהו מ יב
10. לְהַנְחִיל אֹהֲבַי יֵשׁ וְאֹצְרֹתֵיהֶם אֲמַלֵּא: משלי ח כא
11. בְּסַאסְּאָה בְּשַׁלְחָהּ תְּרִיבֶנָּה הָגָה בְּרוּחוֹ הַקָּשָׁה בְּיוֹם קָדִים: ישעיהו כז ח

מסורת הש"ס

א) [ברכות מג: וש"נ], ב) [טעות הדפוס], ג) ב"ב עה., ד) [ב"ב עה. ע"ש שבת לד. ברכות נח.], ה) [מנחות לח. ע"ש], ו) [במנחו' ליתא], ז) [משנה סוף עוקצים ול"ע ועי' ביש סדר למשנה ישוב נכון על זה], ח) [סוטה ח: ושם איתא רבי אומר אמנם שם טו: דמסיק דשמעי' לר"מ כו' משמע דגי' דהכא עיקר וע"ש ברש"י וכן איתא ג"כ בתוספתא שם פ"ג], ט) [נ"א יהודה], י) [נ"ל אחר ד"ה כי מטון], כ) [נ"ל אחר ד"ה שמשותיך], ל) נ"ל מעלה, מ) [עי' רש"י מנחות לח.], נ) [עי' רש"י שם], ס) נ"ל שלש מאות ועשר באותן וכו',

גליון הש"ס

גמ' זה הקורא רבו בשמו. עי' יבמות נז ע"ב תד"ה אמר:

הגהות הגר"א

[א] גמ' יישר. נמחק: [ב] שם יהושע נמחק: [ג] שם בזרת תכן ואתה. נ"ב א"ל ר"י ואתה: [ד] רש"י ד"ה שמשותיך כו' זורח בהם. נ"ב עי' רש"י בע"י:

לעזי רש"י

דינטר"ש [דיינטייר"ש]. פירות מתוקים.

מוסף רש"י

יישר. יפה אמרת (שבת סג:) שפיר קאמרת (פסחים נג: חולין עה:). **וחוקק בהם עשר.** של רוחב, **ברום עשרים.** והיינו אקדח, לשון קודח שחוקק בהם, ומשמע נמי אבן טובה שמאירה כאש קודחת, כמו (ישעיה נ) קודחי אש (רשב"ם ב"ב עה.). **אקדח.** קרבונקל"א בלע"ז ובתרגום יונתן אבני גומרא (שם). **כביעתא דצילצלא.** בילת עוף קטן ששמו תאליל (שם). **גל של עצמות.** כמת שנרקב בשרו ונפל מזמן הרבה (שבת לד.). **להתיר פה של מעלה.** פה אלמים, שכל אלם האוכל ממנו נרפא (מנחות צח.). **פה של מטה.** פה רחם של עקרות (שם). **חזקיה אמר כו'.** חזקיה ובר קפרא מפרשא מילתייהו טפי והיא היא (שם). **בסאסאה.** בתוך אותה סאה עצמה כשאתה משלחה לאבדון תריבנה (סוטה ח:).